

PROSOPON

NR 1/2012

[s. 185-212]

Stanisław Szadyko

Istota, miejsce, rola i znaczenie języków specjalistycznych we współczesnym globalnym świecie

The essence, place, role and significance of a specific language in the contemporary globalized world

Keywords: *specific language, the contemporary globalized world, essence, role, place and significance of specific language*

Co to są języki specjalistyczne?

Istnieje wiele odmian języka ludzkiego: **język ogólny**, czyli język powstały w wyniku historyczno-kulturowego rozwoju danego narodu, **język naukowy**, tj. funkcjonalna odmiana języka ogólnego, służąca do formułowania teorii naukowych, **język techniczny**, będący funkcjonalną odmianą języka ogólnego, służącą do konstruowania tekstów technicznych, **język naturalny**, tzn. język, który wykształcił się wraz z rozwojem danego etnosu (narodu), np. polski, chiński czy włoski, oraz **język sztuczny**, czyli język pomocniczy utworzony przez człowieka dla określonych potrzeb komunikacji ogólnej (np. esperanto, interlingwa, volapük) lub specjalistycznej (np. język oprogramowania w informatyce). W grupie tej znajduje się też **język specjalistyczny**, inaczej zwany **technolektem**, **językiem zawodowym**, czasem też **językiem fachowym**, **subjęzykiem** lub **LSP**, czyli z angielskiego – *Language for Special Purposes*. Język fachowy to (pod)zbiór elementów słownictwa, składni i wyznaczników spójności tekstowej (środków tekstowych), inaczej mówiąc: elementów językowych, tworzących komunikacyjnie

autonomiczny zestaw tj. taki zestaw, który obejmuje wszystkie elementy językowe potrzebne do konstruowania pewnego typu tekstów. Technolekt jest czymś więcej aniżeli tylko rejestrem, stylem i słownictwem specjalistycznym, czy też specjalistyczną terminologią. Stanowi on pewien zbiór środków i zasobów odznaczających się wieloma stylami, rejestrami, poziomami i właściwościami leksykalnymi. Subjęzyki specjalistyczne posiadają własne jakości tak w sferze szeroko rozumianej struktury gramatycznej, jak i w systemie leksykalnym. Pomimo to, wbrew niektórym opiniom, język specjalistyczny tak naprawdę nie jest **odmianą** języka ludzkiego, a jedynie jego **nadbudową**. Bazuje on bowiem na gramatyce, leksyce, fonetyce i składni języka naturalnego i pełni wobec niego jedynie funkcję komplementarną. Jasno go definiuje *Słownik terminologii przedmiotowej*: „**język specjalistyczny** (tj. **politechnolekt, technolekt, LSP, polilekt specjalistyczny**) – to skonwencjonalizowany system semiotyczny, bazujący na języku naturalnym i będący zasobem wiedzy specjalistycznej. Język specjalistyczny wykorzystywany jest w komunikacji zawodowej do porozumiewania się tylko w odniesieniu do określonych tematów specjalistycznych i może być scharakteryzowany jako: 1. narzędzie pracy zawodowej, 2. narzędzie kształcenia zawodowego, 3. wskaźnik poziomu cywilizacyjnego. Jako **narzędzie pracy zawodowej** język specjalistyczny służy poznawaniu i określaniu obiektów specyficznych dla danej specjalności oraz porozumiewaniu się na ich temat. Będąc **narzędziem kształcenia zawodowego** język specjalistyczny wykorzystywany jest głównie do prowadzenia badań specjalistycznych, nauczania języków obcych do celów zawodowych i kształcenia tłumaczy. Język specjalistyczny reprezentowany jest w tym wypadku w różnego rodzaju słownikach terminologicznych, bazach danych itp. Stan zróżnicowania technolektalnego jest poniekąd **wskaźnikiem poziomu cywilizacyjnego** danego społeczeństwa, gdyż każda wspólnota różnicuje się technolektalnie w miarę dokonywania się w jej obrębie specjalistycznego podziału pracy, a zróżnicowanie to pogłębia się wraz z dyferencjacją specjalizacyjną tejże wspólnoty”¹.

Tak więc język ogólny (naturalny) i język specjalistyczny nie są językami funkcjonalnie kompatybilnymi, a jedynie komplementarnymi, co oznacza, że należy je traktować jako byty w dużej mierze odrębne. Odnosi się to zwłaszcza do ich sfery funkcjonalnej. Pod tą opinią podpisuje się wielu lingwistów twierdząc, że język

¹ Zob.: *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, J. Lukszyn (red.), KJS UW, Warszawa 2005, s. 40.

specjalistyczny jest szczególną postacią języka ogólnego, przystosowaną do jak najbardziej dokładnego opisu danej dziedziny i odznacza się głównie słownictwem fachowym oraz składnią, a także częstotliwością użycia określonych form gramatycznych i konstrukcji. W porównaniu z gramatycznie, fonetycznie, leksykalnie i składniowo zabezpieczonymi językami naturalnymi, języki specjalistyczne to przede wszystkim pewne zbiory wyrażeń i ich znaczeń właściwych dla konkretnych zawodów lub dziedzin twórczości i nauki, ułatwiające porozumiewanie się członkom różnych grup zawodowych lub innych wspólnot zajmujących się tym samym rodzajem twórczości, produkcji, wykonujących ten sam zawód lub specjalizujących się w tym samym zakresie. Technolekty mają za zadanie jedynie opisać pracę tych ludzi, zwerbalizować właściwe im koncepty i jednocześnie odzwierciedlić ich wiedzę specjalistyczną. Język specjalistyczny nie wykorzystuje wszystkich środków języka ogólnego. Ma swoje charakterystyczne ograniczenia i preferencje na wszystkich poziomach analizy lingwistycznej oprócz frazeologii, która jest wspólna z modelem języka ogólnego. Niektórzy badacze widzą w językach specjalistycznych połączenie języków sztucznych i języków naturalnych.

W trakcie aktów komunikacji, tj. podczas tworzenia, formułowania jak i odbierania oraz rozpoznawania wypowiedzi można zaobserwować u mówców-słuchaczy pewną prawidłowość, którą na podstawie tychże obserwacji wyznaczane są reguły determinujące ludzką komunikację, tzw. reguły językowe. Suma wszystkich reguł językowych jednego mówcy-słuchacza została nazwana przez F. Gruczę idiolektem, natomiast suma reguł pewnej grupy ludzi (co najmniej dwuosobowej) została określona mianem polilektu i jest w rzeczywistości częścią wspólną reguł właściwych dla tychże osób. Tak więc idiolekt to język jednej osoby, natomiast polilekt jest językiem grupy osób². Istnieje również pojęcie polilektu kolektywnego odnoszące się do sumy całych języków danej grupy, czyli wszystkich osób będących jej członkami. F. Grucza wyróżnia następujące rodzaje polilektów: etnolekty – polilekty pewnej wspólnoty etnicznej; dialekty – polilekty różnych wspólnot regionalnych, zatem głównym kryterium wyróżnienia tychże polilektów jest terytorium na którym żyją dane osoby, a nie kryteria etniczne; filolekty – polilekty wspólnot etnicznych nie będących narodem (lub postrzega-

² Por.: F. Grucza, *Język, ludzkie właściwości językowe, językowa zdolność ludzi*, „Człowiek w perspektywie ujęć biokulturowych”, UAM, Poznań 1993, s. 158.

nych jako takowe); gentolekty – języki pisemne; nacjolekty – języki narodowe; technolekty (języki specjalistyczne) – polilekty specjalistów konkretnej dziedziny³. Podkreślić jednak należy, iż polilekty te istnieją po części jako lekty wspólne lub uzupełniające się, i tak np. dialekty, gentolekty i nacjolekty możemy zaliczyć do wariantów etnolektu, natomiast technolekty uzupełniają podstawowe jego części. Zatem ani etnolekty ani polilekty nie są lektami w pełni samodzielnymi. Natomiast o tym, iż jakiś polilekt rzeczywiście istnieje możemy mówić dopiero gdy elementy zaliczające się do niego znajdują się w mózgach osób żyjących. Pod tym kątem wyróżniamy również polilekty historyczne; przykładem takiego etnolektu będą polilekty poprzednich, wymarłych generacji danej wspólnoty⁴.

W świetle powyższego należy stwierdzić, iż każdy człowiek posługuje się kilkoma lektami, w pierwszej kolejności jakimś ogólnym lektem, potem socjolektem oraz językiem charakterystycznym dla dziedziny zawodowej w której jest aktywny⁵. Współcześnie o językach narodowych, tj. nacjolektach wysokorozwiniętych narodów należy na pewno konstatować, iż są bogato zróżnicowane i można je podzielić na wiele lektów o charakterze „regionalnym (dialekty), społecznym (socjolekty), funkcjonalnym (języki, style literackie) oraz, co nas najbardziej interesuje, zawodowym (technolekty)”⁶. Technolekty nie stanowią w pełni autonomicznych lektów, tzn. nie można nimi zastąpić np. pewnych etnolektów. Prawidłowość ta zachodzi mimo iż technolekty wyróżniają się odrębnymi słownikami, szczególnie strukturą gramatycznostylistyczną. Te ich cechy determinują fakt, iż z ich pomocą możliwe jest porozumienie jedynie w tematach specjalnych. Przy czym należy podkreślić iż mimo, że poszczególne technolekty różnią się od siebie pod względem gramatyki i leksyki, jednakże występowanie wielu z gramatycznych reguł oraz materiału leksykalnego jest charakterystyczne dla kilku lub więcej technolektów⁷.

Poniższe punkty przedstawiają najważniejsze cechy języków specjalistycznych, dzięki którym łatwiej określić i zrozumieć ich naturę:

³ Zob.: F. Grucza, *O językach specjalistycznych (= technolektach) jako pewnych składnikach rzeczywistych języków ludzkich*, „Języki specjalistyczne”, Warszawa 1994, s. 12-14.

⁴ Ibidem, s. 12-14.

⁵ Ibidem, s. 38.

⁶ Por.: F. Pytel, *Słownictwo fachowe jako identyfikator LSP*, „Języki Specjalistyczne”, KJS, Warszawa 2004, t. 4, s. 102.

⁷ Zob.: F. Grucza, *O językach specjalistycznych (= technolektach) jako pewnych składnikach rzeczywistych języków ludzkich*, op. cit., s. 22-23.

- hipotaksa (na poziomie syntaktycznym) – łączenie odrębnych struktur syntaktycznych na bazie stosunków koordynacji i/lub subordynacji logicznej;
- monosemia (na poziomie semantycznym) – jednoznaczność konwencjonalnych znaków werbalnych stanowiących podstawę zasobu leksykalnego;
- neutralność (na poziomie stylistycznym) – brak konotacji ekspresywnych (przekazywanie stanów emocjonalnych nadawcy komunikatu) u jednostek funkcyjnych;
- symplifikacja (na poziomie morfologicznym) – uproszczenie systemów gramatycznych względem bazowego języka naturalnego;
- otwartość leksykonów terminologicznych na zapożyczenia, w pierwszej kolejności z języków światowych;
- czerpanie ze źródłosłowa języków klasycznych podczas tworzenia nowych jednostek leksykalnych;
- skłonność do umiędzynarodowienia systemów terminologicznych;
- konceptualne przekształcenia w wyniku różnorodnych związków interdyscyplinarnych⁸.

Istotnym kryterium charakteryzującym język i zarazem dyferencjującym poli- i technolekt jest czas. Zasada czasowej określoności wymaga, aby każdy fakt językowy rozpatrywany był w kontekście odpowiedniej odmiany danego języka. Innymi słowy – każdy fakt językowy powinien znaleźć swoje miejsce w swoistej siatce lingwistycznej skonstruowanej na podstawie różnych ram (parametrów): przestrzennych, typologicznych, stylistycznych i właśnie czasowych. Czas jest tu parametrem o tyle ważnym, że języki specjalistyczne dezaktualizują się bardzo szybko, w miarę rozwoju nauki i w zależności od dziedziny, którą opisują. Technolekt dziedzin takich jak informatyka czy bankowość będzie ewaluował szybciej niż język specjalistyczny mniej dynamicznych dziedzin takich jak muzyka czy architektura. Niemniej jednak, zmiany w ich terminologii zaobserwować można już na przestrzeni kilku lat, a w przypadku bardziej dynamicznych nauk – nawet jednego roku. Dlatego też przy badaniach językowych należy ściśle zdefiniować ramy czasowe badanego technolektu, jasno określając ich diachroniczny, synchroniczny czy ewentualnie konfrontatywny charakter. W przeciwieństwie do

⁸ Zob.: *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, op. cit., s. 43.

LSP, język ogólnonarodowy jest tworem bardziej skostniałym, a okres potrzebny do jego istotnych zmian naukowcy wyliczają na około 150 lat. Różnice pomiędzy językiem ogólnym (Language for General Purposes – LGP) oraz językiem specjalistycznym (Language for Special Purposes – LSP) ilustruje tabela 1:

Tab. 1. Różnice pomiędzy techolektem i językiem ogólnym

	Język specjalistyczny	Język ogólny
zakres komunikacyjny	zawężony do kontekstów profesjonalnych	konteksty ogólne, życia społecznego
samodzielność	istnieje w ścisłym połączeniu z językiem ogólnym bazującym na nim	jest w pełni samodzielny
stosunek do innych języków	<ul style="list-style-type: none"> • otwartość na zapożyczenia z języków światowych; • odwołanie się do jęz. klasycznych przy tworzeniu nowych jednostek terminologicznych; • tendencja do umiędzynarodowienia systemów terminologicznych w celu łatwiejsze go porozumiewania się i efektywniejszej współpracy; • dublety terminologiczne 	<ul style="list-style-type: none"> • unikanie zapożyczeń z nowożytnych języków światowych; • unikanie tworzenia wyrazów na bazie języków klasycznych; • dbałość o czystość języka narodowego i unikanie tzw. makaronizmów; • unikanie dubletów terminologicznych
znaczenie	jednoznaczność, brak ukrytych podtekstów	wieloznaczność, częste występowanie znaczenia <i>implicite</i> ⁹
forma pisemna	tekst ciągły wraz z elementami graficznymi (z udziałem znaków numerycznych, symboli)	wyłącznie tekst ciągły
funkcjonalność	jest to autonomiczny system semiotyczny z przypisaną mu prymarną funkcją instrumentalną	różnorodne funkcje, zabezpieczające wszystkie sfery życia ludzkiego
czas	<ul style="list-style-type: none"> • szybko się dezaktualizuje, a prędkość jego dezaktualizacji zależy od dynamiczności opisywanej dziedziny; • przy badaniach należy jasno określić ramy czasowe okresu, w którym powstały analizowane wypowiedzi językowe / teksty 	<ul style="list-style-type: none"> • ponadczasowy twór umożliwiający szeroko zakrojoną komunikację synchroniczną i badania diachroniczne

⁹ *Implicite* – bez wyraźnego sformułowania, do wywnioskowania z kontekstu, domyślnie. *Explicite* – jasno, wyraźnie, bez ogródek.

Od swojego protoplasty technolekt różni się zasadniczymi funkcjami i stawianymi przed nim zadaniami. Język ogólny, inaczej ogólnonarodowy to oficjalny język narodowy (nacjolekt), upowszechniany przez uprawnione i powołane do tego instytucje, mający służyć za środek porozumiewania się we wszystkich dziedzinach wszystkich członków społeczeństwa bez względu na ich wiek, płeć, zawód, pozycję społeczną itd. Technolekt natomiast, oprócz pełnienia takich podstawowych, ogólnych funkcji jak tekstotwórcza, nominacyjna, integracyjna, kulturoznawcza, to przede wszystkim narzędzie porozumiewania się w kontaktach profesjonalnych, a także narzędzie stymulacji kognitywnej i bodziec do cywilizacyjnego rozwoju ludzkości. Ponadto jest to:

- narzędzie pracy zawodowej, służące do poznawania i określania obiektów charakterystycznych dla danej dziedziny oraz do porozumiewania się na ich temat;
- narzędzie kształcenia zawodowego, umożliwiające prowadzenie badań specjalistycznych, kształcenie specjalistów w danej dziedzinie oraz tłumaczy;
- wskaźnik poziomu cywilizacyjnego danego społeczeństwa, różniący je od innych pod względem zaawansowania technologicznego, cywilizacyjnego oraz rozwoju kultury.

Nie należy też zapominać o tym, iż język głęboko zanurzony jest w historii i kulturze, które go kształtują, oraz o tym, iż na jego formę i rozwój wpływa w dużej mierze również liczba mówiących nim osób (posługujących się nim zarówno jako językiem ojczystym, narodowym, jak i językiem tzw. drugim, wyuczonym na potrzeby komunikacji profesjonalnej) oraz polityczno-ekonomiczny status kraju / krajów, w którym / których jest on przyjęty za język urzędowy. Zrozumiałe jest, iż wydarzenia historyczne, rozwój cywilizacji, odkrywanie i wprowadzanie nowych technologii itp. znajdują swoje odbicie w języku. Od wielkości kraju, w którym wydarzenia dane mają miejsce, jego znaczenia i liczby obywateli posługujących się językiem uznanym w nim za urzędowy zależy w jakim języku zostaną one najpierw nazwane i utrwalone oraz w jakim stopniu będą odebrane i nazwane przez użytkowników innych lektów. Znajduje to największe odbicie w językach specjalistycznych.

Wielu autorów podjęło próby sformułowania adekwatnej i holistycznej definicji języka specjalistycznego. J. Pieńkos dokonał ich analizy i doszedł do wniosku, że technolekty to są:

- „języki używane w sytuacjach komunikacji ustnej lub pisemnej, które implikują transmisję informacji z zakresu szczególnego doświadczenia ludzkiego;
- środki komunikacji językowej niezbędne do przekazywania specjalistycznej informacji, wśród specjalistów tej samej dyscypliny;
- zespoły zjawisk językowych z określonej sfery komunikacji, które są ograniczone przez specyficzne cele, intencje i warunki”¹⁰;
- język specjalistyczny można określić jako „autonomiczny wobec bazowego języka naturalnego system semiotyczny z przypisaną mu prymarną funkcją instrumentalną”¹¹.

Autorzy przytoczonych definicji technolektu podjęli próby określenia omawianego zjawiska lingwistycznego. Choć żadna z nich nie jest doskonała, to jednak każda z nich podkreśla inny, istotny aspekt związany z naturą języków specjalistycznych. Najstarsza z zaprezentowanych definicji wskazuje na takie elementy jak specyficzny cel, intencja oraz warunki używania technolektu – mowa zatem o okolicznościach w jakich konieczne jest wykroczenie poza ramy języka ogólnego. Kolejne definicje podkreślają fakt, iż język specjalistyczny jest narzędziem pracy fachowców w ich środowisku zawodowym i służy do przekazania wiadomości związanej ze szczególnym, a więc specyficznym, doświadczeniem człowieka, informacji, o którym nie sposób przekazać za pomocą języka ogólnonarodowego. Wydaje się, że definicja skonstruowana i zaprezentowana przez Ł. Karpińskiego w sposób adekwatny podsumowuje wszystkie wymienione wyżej cechy technolektu: „język specjalistyczny (technolekt) – to skonwencjonalizowany system semiotyczny, bazujący na języku naturalnym. Służy poznawaniu i określaniu obiektów charakterystycznych dla danej specjalności oraz porozumiewaniu się na ich temat (inaczej: język dla celów specjalistycznych)”¹².

Wiedzę specjalistyczną (profesjonalną, zawodową) można określić jako wiedzę dotyczącą danej dziedziny naukowej / zawodowej czy danej branży. Na wiedzę specjalistyczną dotyczącą zagadnień natury naukowo-technicznej składa się szereg skomasowanych w ludzkiej pamięci / ludzkim mózgu idealnych obrazów, które znajdują swoje odzwierciedlenie w zjawiskach, właściwościach i prawach rządzących światem materialnym. Wiedza specjalistyczna, zawodowa, różni się

¹⁰ Zob.: J. Pieńkos, *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki*, Warszawa 2003, s. 262.

¹¹ Zob.: J. Lukszyn, W. Zmarzer, *Teoretyczne podstawy terminologii*, KJS, Warszawa 2006, s. 10.

¹² Zob. Ł. Karpiński, *Zarys leksykografii terminologicznej*, KJS, Warszawa 2008, s. 12.

od wiedzy ogólnej. Jej szczegółową charakterystykę podaje tabela 2. Na tej podstawie można stwierdzić, że wiedza w miejscu pracy jest już wiedzą dojrzałą, zbadaną, sprawdzoną, wypracowaną na bazie wieloletnich doświadczeń pewnego kolektywu i stanowiącą swoista wartość właściwą tylko dla danego miejsca pracy. Dla większego kontrastu i pełniejszej jej charakterystyki w tabeli tej jest ona skonfrontowana z wiedzą szkolną, czyli wiedzą bazową, dostępną lub wręcz obligatoryjną dla wszystkich.

Tab. 2. Nauczanie w szkole a praktyka zawodowa

w szkole wiedza jest ...	w miejscu pracy wiedza jest ...
• deklaratorywna (fakty o ...)	• proceduralna (jak zrobić ...)
• zazwyczaj ujawniona	• często ukryta
• łatwa do wyrażenia	• łatwiejsza w demonstracji
• abstrakcyjna	• konkretna
• logiczna	• intuicyjna
• „w umyśle”	• „zakorzeniona w działaniu”
• wynikiem	• środkiem
• odległa od zastosowań	• bliska zastosowaniu
• pozyskiwana sekwencyjnie	• pozyskiwana w małych dawkach
• przedstawiona w tekście	• powiązana z osobami / wydarzeniami
• przechowywana w pamięci semantycznej	• przechowywana w pamięci epizodycznej
• zazwyczaj fragmentaryczna	• zazwyczaj zintegrowana
• jest rezerwuarem informacji	• jest rezerwuarem doświadczenia

w szkole wiedza jest ...	w miejscu pracy wiedza jest ...
• czymś do zapamiętania	• czymś do zrozumienia
• szybko zapominana	• zapominana powoli
• odtwarzana w czasie powtórek	• odtwarzana w praktyce
• sprawdzana w czasie egzaminu	• weryfikowana wynikami pracy
• procesem nabywania	• procesem zaangażowania
• luźno powiązana z tożsamością	• silnie powiązana z tożsamością
• związana z nauczaniem	• związana z trenowaniem
Jest to uczenie się przed działaniem.	Jest to uczenie się w trakcie działania.

Źródło: Zarządzanie wiedzą w społeczeństwie uczącym się, OECD, 2000, s. 49.

Wiedza naukowa, z drugiej strony, to szeroko pojęta struktura modułowa, będąca sumą wiedzy specjalistycznej / profesjonalnej różnych dziedzin. Należy tu jednak zaznaczyć, że granice owych modułów są nieostre. Graficznie zostało to przedstawione na rys. 1.

Rys 1. Wiedza specjalistyczna w odniesieniu do wiedzy naukowej

Nieostrość granic wiedzy naukowej wynika z faktu, iż w niektórych przypadkach, w miarę rozwoju, pewne dyscypliny naukowe asymilują mniej rozwinięte dziedziny pokrewne, w innych zaś należy daną dziedzinę wewnątrznie podzielić. Tak więc można stwierdzić, że rozwój nauki pociąga za sobą zarówno proces integracji, jak o dezintegracji. Wiedza naukowa opiera się na czterech filarach, innymi słowy na czterech zdeterminowanych ontologicznie i funkcjonalnie członach: na członie teoretycznym (deskryptywnym), członie eksplikatywnym, członie prognostycznym i członie aplikatywnym (praktycznym). Warto tu dodać, iż wiedza specjalistyczna odzwierciedla analogiczny podział na ww. człony. Wiedza naukowa, ponadto, to zbiór jednostkowych rzeczy, stanów, zdarzeń i poglądów na stan rzeczy, istniejących w umysłach osób uprawiających naukę. Ich zadaniem jest dostarczanie jak najszerszego spektrum wiadomości na temat różnych sfer życia ludzkiego i naukowego, innymi słowy wiedzy jak najgłębiej zweryfikowanej i jak najlepiej uzasadnionej i noszącej znamiona nie tylko wiedzy anagnostycznej i diagnostycznej, lecz i prognostycznej, w tym również wiedzy o charakterze aplikatywnym. Wiedza ta musi być również wiedza możliwie jak najbardziej neutralną i obiektywną.

Zaprezentujemy teraz trochę liczb dotyczących języków specjalistycznych:

1. Z literatury fachowej wynika, że łącznie współczesna nauka polska zawiera się w **153 dyscyplinach**, z którymi można by kojarzyć pojęcie „języki specjalistyczne”¹³.

2. Badacze twierdzą, że obecnie funkcjonuje ponad 12 milionów terminów specjalistycznych. Współczesny język chemii liczy ponad 3 miliony terminów¹⁴.

3. Najbardziej rozpowszechniony zbiór reguł systematycznego nazewnictwa związków chemicznych został opracowany przez Międzynarodową Unię Chemii Czystej i Stosowanej (IUPAC). Liczbę substancji chemicznych ujętych w ich bazie terminologicznej szacuje się na ponad 35.000.000¹⁵.

¹³ J. Lewandowski, *Parapsychologie i quasi-kwalifikacje polskich języków profesjonalnych*, „Języki Specjalistyczne”, KJS UW, Warszawa 2002, t. 2, s. 27-40. Wydany w 1920 r. *Słownik włosko-niemiecki Rigutini-Bulle* wyliczył aż 152 języki specjalistyczne, w tym związane z pracą rymarzy, woskarzy i kowali.

¹⁴ Por.: W.M. Lejczyk, L. Biesiekirska, *Terminoznawstwo: przedmiot, metody, struktura*. Wyd. Uniwersytet w Białymstoku. Białystok 1998, s. 6.

¹⁵ <http://www.cas.org/expertise/casontent/registry/regsys.html>

4. Wydany w Rosji 1997 roku *Ogólnozwiązkowy klasyfikator produkcji przemysłowej i rolniczej (Общесоюзный классификатор промышленной и сельскохозяйственной продукции)* zawierał około 24.000.000 nazw¹⁶.

5. Na dzień dzisiejszy uczeni zajmujący się badaniami z zakresu botaniki, biologii i zoologii odkryli i opisali od 3.000.000 do 20.000.000 gatunków zwierząt i roślin¹⁷.

6. Współczesny narodowy język polski liczy ok. 200.000 słów – jest to zawartość 50. tomowego *Praktycznego słownika współczesnej polszczyzny*¹⁸.

7. Rocznie zasób terminologii specjalistycznej (a także języków narodowych) wzbogaca się o 200.000 nowych jednostek leksykalnych.

8. Każdego dnia na rynku wydawniczym pojawia się jeden słownik terminologii specjalistycznej.

Terminologia

Powstanie terminologii jest wynikiem wielu procesów, zachodzących w obrębie *słownictwa konwencjonalnego*¹⁹, stanowiącego ogromny zbiór jednostek leksykalnych. z rozwojem cywilizacyjnym, czy to naukowym, technicznym lub ekonomicznym, nierozzerwalnie związana jest potrzeba komunikowania się specjalistów różnych dziedzin. Zarówno lokalna jak i ponadnarodowa wymiana informacji zawsze stymulowała do jak najdokładniejszego i precyzyjnego nazywania i definiowania pojawiających się zjawisk oraz rozwijania i wzbogacania pól terminologicznych²⁰. Ich tworzenie było też uwarunkowane rozpoczęciem prowa-

¹⁶ W.M. Lejczyk, L. Biesiekińska, *Terminoznawstwo: przedmiot, metody, struktura*, op. cit., s. 6.

¹⁷ Zob.: 21 wiek, 2009, nr 4: 42; 21 wiek, 2012, nr 7: 72, 94.

¹⁸ *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, H. Zgólkowa (red.), Wyd. Kurpisz, Poznań 1994-2005, tt. 1-50.

¹⁹ **Słownictwo konwencjonalne** to część słownictwa specjalistycznego tworzona na potrzeby działalności zawodowej w określonej dziedzinie nauki lub techniki i utrwalająca w ten sposób algorytmy myślenia i postępowania zawodowego. Trzon słownictwa konwencjonalnego stanowią terminy w całym ich zróżnicowaniu. Należą tu terminy oznaczające kategorie (**terminy kategoriałne**, **terminy konceptualne**), terminy oznaczające przedmioty (**terminy konkretne**, **terminy rzeczowe**), terminy oznaczające procesy (**terminy procesywne**), terminy oznaczające procedury naukowe (**terminy proceduralne**), terminy oznaczające czynności techniczne (**terminy czynności**), terminy oznaczające właściwości (**terminy właściwości**), terminy oznaczające relacje i zależności (**terminy relacji**), terminy oznaczające jednostki miar (**terminy jednostek miar**, **terminy miar**) i in. Por.: *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, op. cit., s. 102.

²⁰ **Pole terminologiczne** to spójny wewnętrznie i uporządkowany według kryteriów językowych zbiór terminów pokrywający określone pole pojęciowe. Pola terminologiczne są produktami rozwoju określonej dziedziny wiedzy. Poza polem jego elementy albo wcale nie funkcjonują, albo funkcjonują w innym znaczeniu i wchodzą w odmienne związki semantyczne i syntaktyczne. Pod-

dzenia profesjonalnej działalności w wielu różnych dziedzinach. Pola te zostały stopniowo zajęte przez wyrazy, które stały się terminami w **procesie terminologizacji**²¹, a pierwotnie były elementami języka ogólnego. Obecność terminów jest jedną z cech charakterystycznych tekstów specjalistycznych.

Należy zaznaczyć, że terminologia specjalistyczna nie jest wytwarzana przez każdy język. Na świecie funkcjonuje około 6500 etnolektów²². Jeżeli za wyznacznik przyjąć posiadanie przez języki formy pisanej i zdolność przekazania wiedzy nieelementarnej, to liczba będzie kształtować się na poziomie 1500-1700 języków. Spośród nich zaledwie co trzydziesty lekt (język) posiada status „terminologicznie zabezpieczonego”, czyli języka, w którym może być przekazywana współczesna wiedza naukowo-techniczna. w obrębie każdego z tych 50-60 w pełni zabezpieczonych pod względem terminologicznym języków funkcjonuje 250-300 technolektów. Zaś każdy z tych języków specjalistycznych posiada kilka lub kilkadziesiąt tysięcy aktywnych terminów, które wymagają ciągłej analizy i porządkowania²³. O poziomie rozwoju cywilizacji danego społeczeństwa świadczy jednak nie tylko sama liczba języków specjalistycznych, ale także status tych języków, ich wewnętrzne bogactwo oraz precyzja definiowania terminów. Istotne znaczenie dla prawidłowego określenia poziomu rozwoju cywilizacyjnego ma liczba osób posługujących się odpowiednimi językami fachowymi²⁴.

Słownictwo specjalistyczne ma za zadanie dokładnie określać sposób i kontekst użycia danego terminu, uwzględniać szerszą konsytuację i w większym stopniu podporządkowywać się składni logicznej. w związku z tym analiza po-

stawą wyodrębniania pól terminologicznych jest ujmowanie leksykonu terminologicznego jako systemu, który można podzielić na mniejsze zespoły słowne wzajemnie wyznaczające swoje granice. Otoczenie danego terminu w polu stanowi zbiór terminów, z którymi funkcjonuje on w obrębie określonej dziedziny wiedzy, na bazie których powstał i na które może wywierać pewien wpływ. Zob.: *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, op. cit., s. 86.

²¹ **Terminologizacja** jest to **transpozycja** (przestawienie miejscami) jednostki leksykalnej języka ogólnego do języka specjalistycznego związana z jej użyciem w funkcji terminu. Terminologizacja jest jednym ze sposobów wzbogacania słownictwa specjalistycznego. Najważniejszą zmianą związaną z procesem terminologizacji jest przypisanie jednostce leksykalnej ścisłego znaczenia wyraźnego, ujętego w formie definicji. Kontekstem dla terminu jest system terminologiczny. Znaczenie wyraźne może być wynikiem adaptacji (zawężenia i uściślenia) znaczenia wyrazu języka ogólnego lub nominacji metaforycznej (derywacja semantyczna). Wiele quasi-terminów to wyrazy zaadaptowane w ten sposób, o znaczeniu wyprowadzonym ze znaczenia ogólnego. Por.: *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, op. cit., s. 140.

²² Zob.: 21 Wiek, 2011, nr 4, s. 8.

²³ Por.: J. Lukszyn, W. Zmarzer, *Teoretyczne podstawy terminologii*, op. cit., s. 10.

²⁴ Zob.: F. Grucza, *Zagadnienia metalingwistyki*, PWN, Warszawa 1983, s. 54.

rządkowania słownictwa specjalistycznego powinna uwzględniać specyfikę danego technolektu, określanego również jako JCS (język dla celów specjalistycznych) czy LSP (= *language for special purposes*). Wynika stąd potrzeba odpowiedniej organizacji, klasyfikacji i normalizacji słownictwa, które będzie otwarte na ciągły rozwój.

Termin

„Obiektem badań terminologii są terminy należące do różnych dziedzin wiedzy. Konsekwencją tego faktu są formalnie udokumentowane powiązania terminologii ze wszystkimi dyscyplinami naukowymi i wszystkimi sferami działalności technicznej. W sposób ewidentny związek ten znajduje swe odbicie w słownikach terminologicznych. Zauważmy też, że sporządzenie słownika terminologicznego, niezależnie od tego, czy jest to słownik terminologii budowlanej, czy też terminologii hydrologicznej bądź giełdowej, wymaga również znajomości zasad i **technik terminograficznych**²⁵, określanej jako wiedza terminologiczna. (...) Przy współczesnym stanie rozwoju nauki i techniki jednym z najważniejszych problemów jest problem jakości języka, w którym jest utrwalana i przekazywana wiedza specjalistyczna. Wspólnym mianownikiem wszystkich technolektów jest pojęcie zbioru terminologicznego, tzn. zbioru konwencjonalnych znaków werbalnych zasadniczo odmiennych pod względem semantycznym od naturalnych wyrazów językowych. Na tej podstawie technolekt należy określić jako „autonomiczny wobec bazowego języka naturalnego system semiotyczny z przypisaną mu prymarną funkcją instrumentalną”²⁶.

Zacytowane wyżej tezy ukazują współczesne tendencje do doskonalenia procesów komunikacji przy pomocy technolektów. Najważniejszy postulat dotyczy powiązania terminologii z daną dziedziną wiedzy oraz prawidłowego zdefiniowania i opisanie wszystkich pól pojęciowych, składających się na dany tezaursus, tak aby stanowił on wysokiej klasy wykładnię dla stosowania danych pojęć.

Podczas analizy terminologicznej określana jest struktura konceptualna danego leksykonu terminologicznego oraz relacje pomiędzy poszczególnymi jego

²⁵ *Technika terminograficzna* to sposób organizacji artykułu hasłowego w słowniku terminologicznym uzależniony od jego treści i przeznaczenia. Praca terminograficzna to reglamentowana właściwymi przepisami o charakterze merytorycznym i technicznym forma działalności specjalistycznej, której produktem jest słownik terminologiczny.

²⁶ Por.: J. Lukszyn, W. Zmarzer, *Teoretyczne podstawy terminologii*, op. cit., s. 5-13.

elementami (jednostkami terminologicznymi). W takim wypadku konwencjonalny znak językowy jest rozpatrywany jako część szerszego systemu semantycznego, tworzącego podstawę **tezaurusu**²⁷ dowolnej dziedziny wiedzy. Zaś jego wewnętrzną jednostką operacyjną jest **koncept**, rozumiany jako abstrakcyjna jednostka myślenia, składająca się z czynników określających jego pełne wyobrażenie i znaczenie zależnie od wewnętrznych asocjacji mentalnych człowieka, którego wartość określana jest na podstawie jego miejsca we właściwym polu pojęciowym (terminologicznym).

Pole terminologiczne posiada własną strukturę, której prawidłowe odtworzenie i funkcjonowanie stanowi niezbędny warunek skutecznej pracy terminograficznej. Tylko na tle ściśle określonej siatki konceptualnej możliwe jest poprawne zdefiniowanie odpowiednich pojęć²⁸.

W związku z doskonaleniem procesów komunikacji przy pomocy technolektów najważniejszym postulatem staje się powiązanie terminologii z daną dziedziną wiedzy oraz prawidłowe zdefiniowanie i opisanie wszystkich pól pojęciowych, składających się na dany tezaurus, tak aby stanowił on wysokiej klasy wykładnię dla stosowania danych pojęć.

W polskiej tradycji językoznawczej działalność, związana z tworzeniem różnego rodzaju leksykonów była rozdzielana pomiędzy kilka jednostek nauki. Według koncepcji Witolda Doroszewskiego leksykologia (a więc nauka o znaczeniu i funkcjonowaniu wyrazów) oraz leksykografia (leksykologia stosowana) stanowią działy językoznawstwa, rozpatrywane łącznie ze względu na ich ściśle powiązane pola semantyczne. Z kolei Władysław Miodunka opiera się na założeniu, że leksykologia i leksykografia, jakkolwiek są to dwa od dawna powiązane ze sobą działy językoznawstwa, stanowią odrębne autonomiczne jednostki²⁹.

Historycznie i genetycznie rzecz biorąc, leksykografia wyodrębniła się znacznie wcześniej od leksykologii, była też jedną z kilku dyscyplin, których przedmiot stanowiła refleksja nad słowem, przy czym refleksji tej towarzyszyło gromadze-

²⁷ **Tezaurus** to system zależności między konceptami w ramach leksykonu specjalistycznego. Istotę tezaurusu określają w pierwszej kolejności takie charakterystyki, jak: **zwartość**, **ciągłość** i **produktywność**. Wewnętrzną jednostką operacyjną tezaurusu jest koncept, którego wartość jest określana na podstawie jego miejsca we właściwym polu pojęciowym. z kolei głównym atrybutem pola jest wielostronność związków semantycznych między jego komponentami, co powoduje zwartość tezaurusu jako unikalnego systemu pojęć.

²⁸ Zob.: *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, op. cit., s. 48.

²⁹ Zob.: T. Miodunka, *Podstawy leksykologii i leksykografii*, Warszawa 1989, s. 5.

nie i porządkowanie materiału leksykalnego, rozumiane jako podstawowe zadanie leksykologii i leksykografów³⁰.

W zakres jej kompetencji wchodzi więc działania związane z metodyką gromadzenia i analizy materiału językowego, typologia słowników i związane z tym model pracy nad określonym typem leksykonu (**makrostruktura**)³¹ oraz porządek, sposób i narzędzia potrzebne do przeprowadzenia odpowiedniej syntezy zebranych danych w postaci opisu znaczenia w haśle (**mikrostruktura**)³², mające na celu stworzenie konkretnego słownika.

Współczesny warsztat leksykografa obejmuje dostęp do wszelkich możliwych korpusów językowych oraz multimedialne narzędzia analizy tekstowej, odpowiednie oprogramowanie, zapewniające pracę z bazami danych, edytowaniem poszczególnych haseł słownika oraz przygotowanie gotowego materiału do wydruku.

W pracach tych niejednokrotnie wykracza się po za granice językoznawstwa i czerpie doświadczenie i metody badawcze z logiki, kultury społecznej, teorii komunikacji, dydaktyki czy też komputerowej inżynierii lingwistycznej. To ostatnie zagadnienie wiąże się z rozwojem informatyki. Potężne moce obliczeniowe, jakie pozostają obecnie do dyspozycji leksykografów dają obecnie możliwość usystematyzowania i opisania terminologii dowolnego specjalistycznego języka.

³⁰ Ibidem, s. 9.

³¹ **Makrostruktura słownika terminologicznego** to zestaw parametrów terminograficznych, dzięki którym określa się miejsce danego leksykonu branżowego w ogólnej strukturze wiedzy człowieka. Makrostruktura (makrotezaurus) składa się z trzech zasadniczych grup parametrycznych, które określają zasady budowy słowników branżowych na płaszczyźnie: **kwantytatywnej** (ilościowej), **konceptualnej** i **strukturalnej**. Mikrostrukturę słownika terminologicznego stanowi zestaw parametrów terminograficznych, dzięki którym ustala się objętość słownika branżowego, określa się produktywne związki interdyscyplinarne oraz dobiera się odpowiednią do rodzaju wiedzy zawodowej i objętości słownika technikę terminograficzną. Por.: *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, op. cit., s. 66.

³² **Mikrostruktura słownika terminologicznego** są to zasady organizacji artykułu hasłowego w słowniku. Mikrostruktura jest podstawowym pojęciem pracy terminograficznej. w składzie mikrostruktury wyodrębnia się następujące typy parametrów: 1. **rejestracyjne** (np. data rejestracji terminu, numer hasła, źródło), 2. **formalne** (np. część mowy, warianty gramatyczne, ortografia), 3. **etymologiczne** (np. nazwa języka źródłowego, język pośrednik, formy paralelne), 4. leksykalne (np. rejestr stylistyczny, typ terminu, klasa tematyczna), 5. **asocjacyjne** (np. synonimy, antonimy, homonimy), 6. **interpretacyjne** (np. definicja predykatywna, intensjonalna, projektująca), 7. **pragmatyczne** (np. neologizmy, terminy autorskie, terminy standardowe), 8. ilustracyjne (np. diagramy, wykresy, rysunki), 9. graficzne (np. wyróżnienia tekstowe, liternictwo, symbole). Zob.: *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, op. cit., s. 70.

Dokonujący się rozwój cywilizacyjny danej społeczności oraz wyodrębnianie się w wyniku specjalizacyjnego podziału pracy poszczególnych dziedzin nauki nie jest możliwe bez komunikowania się. Zewnętrzными czynnikami porozumiewania się są wszelkie fizyczne realizacje języka. Technolekty, ze względu na swoją specyfikę dążą do uściślenia pojęć, stąd poza słowami języka ogólnego leksyka specjalistyczna wyraża się także m.in. terminami i standardami terminologicznymi.

W niniejszym tekście technolekt rozumiany jest jako język wiedzy zawodowej, stosowany dla celów specjalistycznych. LSP ma „swoją leksykon, którego podstawę stanowi określony system terminologiczny i własne reguły wprowadzenia jednostek terminologicznych do tekstu”. Do tego należy dodać, że główną funkcją języka specjalistycznego jest funkcja poznawcza. Ponadto „dla technolektu właściwa jest również funkcja komunikatywna i instrumentalna”³³. Natomiast funkcje, które stanowią istotę języka naturalnego, np. funkcja ekspresywna (przekaz emocji), funkcja apelatywna (oddziaływanie na odbiorcę) lub funkcja poetycka (obrazowe przekazywanie rzeczywistości pozajęzykowej) nie są i nie mogą być stosowane w technolekcie.

Jednak z drugiej strony słownictwo specjalistyczne posiada wiele cech wspólnych ze słownictwem ogólnym. W określonych warunkach wzmaga się wzajemne oddziaływanie, związane z nowymi związkami interdyscyplinarnymi, nowymi dyscyplinami naukowymi i innymi efektami działań zawodowych ludzi. Ponadto ma on taki sam rodowód jak słownictwo ogólne i powstaje w oparciu o prawa w nim panujące. Dodatkowo każdy etnolekt wchłania duże ilości terminów, co jest spowodowane zarówno postępem technicznym, jak i rozwojem szkolnictwa. Różne są natomiast czynniki w strukturze gramatycznej i leksykalnej subjęzyków specjalistycznych i języka ogólnego. i chodzi w tym wypadku „nie tylko o terminy, jako wyrazy lub połączenia wyrazowe oznaczające pojęcia i obiekty danej dyscypliny a także o funkcjonowanie wyrazów nie terminologicznych w tekście specjalistycznym”³⁴. Zaznacza się w tym momencie problem odległości znaczeniowej pomiędzy słownictwem specjalistycznym i ogólnym.

Można w nim wyodrębnić takie jednostki jak wyrazy języka ogólnego, **hipo-terminy**, **terminoidy**, **quasi-terminy**, **preterminy**, **profesjonalizmy** oraz **terminy**.

³³ Por.: J. Lukszyn, W. Zmarzer, *Teoretyczne podstawy terminologii*, op. cit., s. 5-13.

³⁴ Zob.: J. Lukszyn, *Termin i system terminologiczny w świetle praktyki terminograficznej*. „Języki specjalistyczne”, KJS UW, Warszawa 2001, t. 1, s. 9.

Wyrazy języka ogólnego to znaki językowe nazywające jednostkowy przedmiot materialny lub klasę jednorodnych przedmiotów materialnych, treści psychiczne, czynności, stany, cechy, wyrażające relacje między elementami rzeczywistości lub modyfikujące treści znaczeniowe innych wyrazów. Stanowią one lingwistyczną podstawę komunikacji zawodowej, tworzą tło kontekstowe, lecz nie przenoszą znaczenia specjalistycznego. **Hipoterminy**, rozumiane jako wyrazy ogólne funkcjonujące w leksykonie terminologicznym, potrzebne do kompletnego wyrażania w odpowiedniej normie stylistycznej komunikatów i określenia czynności, sytuacji i przedmiotów znanych specjalistom, lecz nie posiadających ścisłych określeń w danej dziedzinie. Mogą nimi być czasowniki egzystencjalne i procesywne, nie występujące w formie trybu rozkazującego, ani w pierwszej osobie, ponadto rzeczowniki osobowe nie posiadające odpowiedników rodzaju żeńskiego oraz wybrane przymiotniki³⁵. Natomiast rzeczowniki nieosobowe, używane w zawodowej komunikacji językowej, np. **fabryka, konstrukcja, magistrala, maszyna, sprzęt, urządzenie** są używane szeroko w wielu odmianach języka ogólnego i jeśli w określonej dziedzinie nie mają przypisanego konkretnego znaczenia predystynującego do zaliczenia ich choćby do **quasi-terminów**, są traktowane jako **terminoidy** – wyrazy charakterystyczne dla terminologii technicznej, lecz posiadające bliżej nieokreśloną semantykę.

Quasi-terminy, czyli wyrazy języka ogólnego kandydujące do rangi terminu, którego definicję fachową wyprowadza się ze znaczenia leksykalnego. Swoistą cechą jednostki zaliczanej do quasi-terminów jest ciągle podejmowanie prób optymalizacji jej definicji, co znajduje odzwierciedlenie w ich wielości i różnorodności³⁶. **Quasi-termin** związany jest z rozwojem nauki i techniki. Jego zadaniem jest dążenie do przekształcenia się w termin. Metamorfoza ta nie jest skutkiem jakiejś szczególnej działalności naukowej, lecz powstaje na skutek gromadzenia jakościowych elementów wiedzy w zakresie danej nauki. Powyższe zjawisko językowe występuje, gdy pojęcie odpowiadające słowu jest ogólnie znane, natomiast jednocześnie w indywidualnej percepcji mogą pojawiać się zróżnicowania w doborze odpowiednich cech dystynktywnych składających się na abstrakcyjny koncept, odpowiadający danemu pojęciu. w efekcie pojawiają się różnorodne definicje. **Preterminy**, czyli nowo tworzone nazwy nomenklaturowe przed ich

³⁵ Por.: *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, op. cit., s. 98-102.

³⁶ *Ibidem*, s. 95.

legalizacją przez kompetentny resort lub służbę terminologiczną. Preterminy powstają masowo w trakcie ukierunkowanej działalności zawodowej. Na wstępnym etapie porządkowania systemu terminologicznego wszystkie jego składniki mają status **preterminów**. Szerokie omówienie wymienionych pojęć przedstawia praca *Teoretyczne podstawy terminologii*³⁷ i *Słownik terminologii przedmiotowej*³⁸.

Terminy służą przede wszystkim jako narzędzia pracy poznawczej i praktycznej. Wśród cech odróżniających termin od wyrazów i połączeń wyrazowych języka ogólnego *Słownik terminologii przedmiotowej*³⁹ wymienia:

- **specjalizację** – wyrażającą się w używaniu terminu przez specyficznych użytkowników w specyficznych sytuacjach i w odniesieniu do specyficznych obiektów;
- **konwencjonalność** – tzn. nie powstaje on w sposób naturalny lecz w wyniku celowej działalności określonej grupy zawodowej;
- **systemowość**, przejawiająca się w tym, że każdy termin zawsze stanowi część określonego systemu terminologicznego;
- **ściśłość i jednoznaczność** – wynikające z faktu, że każdy termin ma określoną definicję oraz określoną wartość systemową;
- **neutralne nacechowanie emocjonalne i stylistyczne**, wynikające z jego funkcji poz-nawczej i praktycznej.

W naszej publikacji przyjmujemy definicję terminu za *Słownikiem terminologii przedmiotowej* jako *wyrazu albo połączenia wyrazowego, o specjalnym, konwencjonalnie ustalonym znaczeniu naukowym lub technicznym*⁴⁰.

Nawet z pobieżnego przeglądu określeń terminu wynika, że w terminologicznej literaturze naukowej wyraz ten ma wiele definicji, często różniących się między sobą. Do spotykanych w literaturze definicji można odnieść kilka spostrzeżeń, m.in. napotykanie podstawowego błędu logicznego w definicji poprzez włączanie do formuły słów **terminologia** czy też **system terminologiczny**, a przecież ich znaczenie bezpośrednio zależy od znaczenia określanego słowa. Ponadto nie każdy termin dokładnie wyraża pojęcie specjalistyczne oraz nie wszystkie terminy są jednoznaczne i precyzyjne. Może budzić również wątpliwości spotykana w definicjach formuła **wyraz lub związek wyrazowy**. Najlepiej, gdy termin skła-

³⁷ Zob.: J. Lukszyn, W. Zmarzer, *Teoretyczne podstawy terminologii*, KJS UW, Warszawa 2006, s. 189.

³⁸ Por.: *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, op. cit., s. 216.

³⁹ Ibidem, s. 137.

⁴⁰ Zob.: J. Lukszyn, W. Zmarzer, *Teoretyczne podstawy terminologii*, op. cit., s. 21.

da się z jednego lub dwóch wyrazów, choć należy zauważyć, że im dokładniejszy termin chcemy otrzymać, tym trudniej ograniczyć liczbę słów składowych, np. **bok oczka siła kwadratowego, dane techniczno-eksploatacyjne, deskowanie tradycyjne monolitycznych ław fundamentowych, mnożnik kreacji pieniądza, struktura funkcji obrotu towarowego czy transport ponadnormatywny ze względu na obciążenie**. Oczywiście są to skrajne przypadki, jednak problem stosunku długości terminu do jego zrozumiałości jest bardzo istotny⁴¹.

A.A. Reformatskij⁴² uważa, że termin nie może funkcjonować „tak po prostu w języku”, lecz jedynie w określonej terminologii. Zaznaczył on przy tym, że pomiędzy językiem ogólnym a technolektem zachodzi nieprzerwana wymiana, a słowa języka ogólnego, stając się terminami uzyskują specjalne znaczenie, oraz zostają ograniczone znaczeniowo. Niewątpliwie słowo nominowane do rangi terminu ma dążyć do jednoznaczności i dokładności w opisie obiektu. W nauce, a szczególnie w technicznych jej działach, zwykle pierwszy pojawia się obiekt (pojęcie), a potem jego słowna etykieta. Poza tym termin jest użytkowany, jak zauważono, w określonej sferze nauki, przez określone grono ludzi i to oni będą decydować w praktyce, czy termin ten będzie się ograniczał, czy też uzyskiwał kolejne konteksty. To będzie także zależeć od rozwoju samej nauki.

Definicja według W.D. Tabakanowej⁴³, gdzie termin oznacza specjalne pojęcie, które określa w całej rozciągłości nazwany rzeczywisty obiekt, natomiast ogólne pojęcie jest tylko uogólnionym obrazem obiektu, ukazuje bardzo małą różnicę pomiędzy słowem i terminem. Wynika z niej, że pierwszą różnicą pomiędzy słowem i terminem jest sposób opisu pojęcia. Słowo jest etykietą ogólną, przeistaczającą się w termin poprzez opis cech dystynktywnych pojęcia. Jak jednak postąpić w przypadku, gdy opracowano dokładne definicje słów języka ogólnego, jak to

⁴¹ Por. np. następujących lingwistów: W. Nowicki, *Podstawy terminologii*. PAN Komitet Naukoznawstwa. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1986, s. 8-48; Д.С. Лотте, *Основы построения научно-технической терминологии*. Москва 1961, s. 44; G. Rondeau, *Introduction à la terminologie*. Québec 1984, s. 32; Н.В. Васильева, *Этимологическая дефиниция в терминологии*. „Научно-техническая терминология”. Москва 1990, № 4, s. 29; H. Suonuuti, *Guide to Terminology*, Helsinki 1997, s. 41; W.M. Lejczyk, L.Biesiekirska, *Terminoznawstwo: przedmiot, metody, struktura*, op. cit., s. 20; F. Grucza, *Terminologia – jej przedmiot, status i znaczenie*. „Teoretyczne podstawy terminologii”. Ossolineum, Wrocław 1991, s. 22.

⁴² Zob.: А.А. Реформатский, *Введение в языкознание*, [w]: В.А.Татаринов, *История отечественного терминоведения. Классики терминоведения. Очерк и хрестоматия*, Москва 1994, s. 300.

⁴³ Zob.: В.Д. Табаканова, *Два термина – одно понятие*. „Терминоведение”, 1998, № 1-3, s. 63.

jest w słownikach danego etnolektu? Wtedy słowa stają się terminami języka ogólnego.

W formule podanej przez W.P. Danilenko nic nie mówi się w definicji o stronie formalnej terminu, a przez to o dążeniu do jednoznaczności, krótkości i dokładności. Język nauki, w przeciwieństwie do języka potocznego ma pozwalać na szybkie i konkretne zrozumienie danego problemu. Odejmując mało konkretną „sferę użycia” definicja ta mogłaby odnosić się do pojęcia „słowo”. Z jednej strony jest to zbieżne z postulowanym „uzyskaniem charakterystycznych cech znaczeniowych danej dziedziny nauki”, z drugiej zaś strony sama „sfera” nie decyduje o tym, czy słowo stanie się terminem. Brak jest dążenia do najdokładniejszego oddania istoty pojęcia. Problem polega m.in. na określeniu miejsca funkcjonowania terminu w systemie językowym. „W odróżnieniu od znaczenia jednostkowego terminu, które kieruje go w stronę języka ogólnonarodowego, znaczenie systemowe terminu – odwrotnie – przeciwstawia termin naturalnym jednostkom leksykalnym, izolując go od języka narodowego jako sztuczny twór powstały na skutek wymogu działalności zawodowej”⁴⁴. Trafność spostrzeżenia może zakłócać jedynie określenie dotyczące powstawania terminu, gdyż właśnie tempo i metoda tworzenia i wprowadzania usystematyzowanego pojęcia mogą decydować o zaakceptowaniu terminu przez ogół użytkowników.

Wracając do analizy różnych definicji terminu można stwierdzić, że dotyczą one takich zagadnień (określanych dalej mianem kategorii) jak: ścisłość (jednoznaczność), nacechowanie emocjonalne (wartość stylistyczna), zwięźłość, zrozumiałość, typ formy, budowa leksykalna, łączliwość, formy gramatyczne, kontekstowość (systemowość).

Interesująco może przedstawiać się zestawienie na podstawie wydzielonych wyżej parametrów różnych typów słownictwa. Do porównania przyjęto następujące typy lektów:

- **Słownictwo ogólne**, czyli centralny podsystem systemu słownikowego, obejmujący podstawowe jednostki leksykalne języka, wspólne ogółowi społeczności i warunkujące możliwość porozumiewania się tym językiem. Słownictwo ogólne jest częścią języka ogólnonarodowego, który jest obiektem nauki szkolnej, narzędziem porozumiewania się we wszelkich sytuacjach publicznych, warun-

⁴⁴ Por.: В.П. Даниленко, *Лексико-семантические особенности терминов*, „Исследования по русской терминологии”, Москва 1971, s. 11, 143.

kiem uczestnictwa w kulturze ogólnonarodowej. Pod względem zasięgu przeciwstawia się gwarom i zawodowym odmianom języka.

- **Słownictwo znormalizowane branżowe**, obejmujące w sobie zarówno elementy słownictwa specjalistycznego jak i ogólnego. Charakteryzuje się zasięgiem użycia ograniczonym do pewnej grupy środowiskowej, wyodrębniającej się ze względu na wykonywany zawód lub rodzaj działalności. Słownictwo znormalizowane branżowe jest użyteczne przy dokładnym i jednoznacznym określaniu pojęć słownictwa specjalistycznego. Warunkiem dodatkowym jest, aby opisujący pojęcia i wymagania normatyw był zbudowany całkowicie w oparciu o rodzimy etnolekt.

- **Słownictwo specjalistyczne**, czyli zbiór jednostek leksykalnych właściwy dla komunikacji zawodowej, narzędzie pracy zawodowej. Bazę dla słownictwa specjalistycznego stanowi język etniczny, ale w znacznej swej części słownictwo specjalistyczne wychodzi poza granice języka narodowego⁴⁵.

- **Słownictwo dydaktyczne**, stanowiące element danego działu wiedzy stanowi swoisty łącznik pomiędzy językiem ogólnym a specjalistycznym. Jest leksykalnie oparty na języku ogólnonarodowym, jednak jego sieć semantyczna obejmuje także pojęcia opisujące działalność człowieka w danym obszarze nauki.

Co to jest specjalistyczny język *business communication*?

Jako jedna z wielu odmian języka ogólnego, **specjalistyczny język *business communication*** jest systemem otwartym i rozwija się wraz z powstaniem nowych pojęć biznesowych, a także nowych sytuacji i czynników pozajęzykowych, determinujących treść i zakres przekazu biznesowych informacji naukowych i profesjonalnych. Jak inne języki specjalistyczne, *business communication* nie wykorzystuje wszystkich środków języka ogólnego, ma mianowicie swoje charakterystyczne ograniczenia i preferencje na wszystkich poziomach analizy lingwistycznej poza frazeologią, która jest wspólna z modelem języka ogólnego. **Specjalistyczny język *business communication*** nie jest samą tylko terminologią, ani terminologią plus język ogólny, ani specjalnym językiem, dialektem czy żargonem. Skoro zaś posiada swe cechy charakterystyczne – a więc istnieje – na wszystkich poziomach struktury językowej, jest pełnowartościowym środkiem komunikacji w obrębie spraw naukowych i zawodowych tj. profesjonalnych.

⁴⁵ Por.: *Języki specjalistyczne. Słownik terminologii przedmiotowej*, op. cit., s. 108-111.

Specjalistyczny język *business communication*, jak i inne języki fachowe, ma strukturę pionową (tj. od przekazu abstrakcyjnych informacji naukowych po jak najbardziej konkretne fachowe) i poziomą (w rozbiciu na różne specjalizacje, np. język finansów, bankowości i giełdy, prawny język biznesu, język *public relations* i reklamy, język korespondencji handlowej i in.). Należy zaakcentować fakt, że różnice pomiędzy poszczególnymi wariantami **specjalistycznego języka *business communication***, zarówno w ujęciu pionowym, jak i poziomym są wyraźne tak w obrębie terminologii specjalistycznej, jak i struktury gramatycznej (szczególnie składni) i stylu. **Specjalistyczny język *business communication*** różni się od innych języków specjalistycznych (szczególnie języków nauk ścisłych) o wiele silniejszymi związkami z językiem ogólnym w zakresie przekazu ścisłej terminologii przedmiotu i całej leksyki specjalistycznej, a także w zakresie stylów przekazu wiążących z sobą określone preferencje gramatyczne. **Specjalistyczny język *business communication*** jest szczególnie wyraziście zaprezentowany w następujących sferach działalności ludzkiej:

1. **Finanse, bankowość, giełda** – język specjalistyczny obejmuje definicje, deskrypcje i kolokacje związane z podstawowymi terminami z zakresu:

- systemów walutowych,
- pojęcia konta, pożyczek, kredytów i ich obsługi,
- finansów przedsiębiorstw,
- fuzji i przejęć,
- zagranicznych inwestycji bezpośrednich,
- finansów publicznych, rządowych i korporacyjnych,
- opracowania budżetu,
- bankowości komercyjnej,
- warunków płatności w transakcjach,
- giełd, ich funkcjonowania i podstawowych transakcji giełdowych,
- ubezpieczeń, podatków i ceł,
- nadużyć i przestępstw finansowych i in., np.: awuary, awał, azio, aziotaż, bank, bankowiec, banknot, bankructwo, bessa, celnik, cło, czek, debet, depozyt, dług, dumping, dyskonto weksła, dyspasza, dywidenda itd.

2. **Prawne otoczenie biznesu** – prawny język biznesu – wprowadza podstawową terminologię otoczenia biznesu, tj. dotyczy lingwistycznego kontekstu pojęć związanych m.in. z:

- prawną obsługą firmy,

- przygotowaniem kontraktów,
- prawną ochroną produktów, logo czy marki,
- prawami pracownika i pracodawcy,
- prawnymi aspektami reklamy i *public relations*,
- przestępstwami w biznesie i in., np.: absolutorium, afera, aferzysta, arbitraż, arbitraż handlowy, arbitraż towarowy, areszt konta, kryptoreklama, marka handlowa, reklama handlowa itp.

3. **Komunikacja marketingowa** – komunikowanie się przedsiębiorstwa z rynkiem, w węższym znaczeniu obejmuje zespół działań i środków, za pomocą których przedsiębiorstwo przekazuje rynkowi informacje charakteryzujące produkt i/lub firmę, kształtuje potrzeby nabywców oraz pobudza, ukierunkowuje popyt oraz zmniejsza jego elastyczność. W szerszym znaczeniu, poza promocją, obejmuje także badania marketingowe, umożliwiające pobór i przekazywanie przedsiębiorstwu informacji płynących z rynku. W tej dziedzinie *business communication*, język specjalistyczny funkcjonuje w takich obszarach jak:

- etyczne i społeczne aspekty marketingu,
- międzykulturowa analiza rynków globalnych,
- badanie rynku i jego otoczenia,
- badanie zachowań konsumenckich,
- segmentacja rynku,
- strategia produktu, strategia cenowa i strategia dystrybucyjna,
- strategie promocyjne i in., np.: analiza rynku, badania marketingowe, badania strategii promocyjne i in., np.: badanie koniunktury, badanie rynku, badanie zachowań konsumenckich, image, marketing, marketing usług, marketingowe badania rynku, markowanie, *publicity*, segmentacja rynku itd.

4. **Integracja europejska, Unia Europejska** – specjalistyczny język struktur i organizacji unijnych oraz wielopłaszczyznowych procesów integracyjnych to przede wszystkim terminologia, ale także składnia i stylistyka tekstów specjalistycznych z zakresu m.in.:

- europejskiej różnorodności lingwistycznej, kulturowej i społecznej,
- przygotowania kadry specjalistów do pracy w strukturach unijnych,
- specyfiki funkcjonowania organizacji unijnych,

- polityki UE w poszczególnych działach gospodarki, sferach życia społecznego i in., np.: strefa euro, Unia Europejska, wspólna polityka rolna, program dostosowawczy, rozszerzenie UE, prezydencja w UE, projekty pilotażowe, opcja europejska itd.

5. *Public relations* (PR) – specjalistycznym językiem *public relations* posługuje się obecnie ogromna rzesza fachowców pracujących w tej niezwykle dynamicznie rozwijającej się dziedzinie. Wszechobecność mediów oraz szybki przepływ informacji sprawiły, że praktycznie każdy rodzaj działalności zawodowej, administracyjnej, społecznej czy politycznej wymaga profesjonalnego podejścia do kwestii kształtowania właściwego wizerunku oraz relacji z otoczeniem. *Public relations* początkowo postrzegane tylko w kategoriach wspomagania biznesu, obecnie jest istotnym czynnikiem sukcesu w polityce, edukacji, sztuce, w instytucjach wojskowych, kościelnych czy organizacjach charytatywnych. Z tej przyczyny pewna niewielka część specjalistycznego języka *public relations* jest bliska specjalistycznemu językowi danej dziedziny działalności zawodowej czy społecznej. Niemniej jednak ogromna część tego języka gromadzi i opisuje wiedzę specjalistyczną z zakresu *public relations* i dotyczy m.in.:

- przygotowania i wdrażania strategii zewnętrznego i wewnętrznego PR,
- relacji z mediami,
- zarządzania sytuacją kryzysową,
- kreowania wizerunku (*image*) osób,
- przygotowania imprez, otwartych drzwi i wydarzeń specjalnych,
- mecenatu i sponsoringu,
- lobbingu i prowadzenia kampanii wyborczych i in., np.: *image* (wizerunek), *lobbying*, mecenat, otwarte drzwi, PR, piar, piarowiec, relacje z mediami, sponsoring itd.

6. **Międzynarodowe komunikowanie w biznesie** – procesy globalizacyjne intensyfikują kontakty międzykulturowe, zarówno w sferze życia prywatnego, jak i zawodowego. W działalności biznesowej komunikacja międzykulturowa ma szczególne znaczenie w zarządzaniu zasobami ludzkimi. Specjalistyczny język międzykulturowego komunikowania w biznesie funkcjonuje w takich obszarach jak:

- definiowanie kulturowego otoczenia partnera w interesie,
- świadomość różnic kulturowych w nawiązywaniu kontaktów zawodowych,

- kierowanie zróżnicowanymi kulturowo zespołami,
- identyfikowanie istotnych różnic kulturowych w zachowaniach negocjacyjnych,
- analiza i typologia kultury organizacyjnej i in., np.: komunikacja w biznesie, międzynarodowa komunikacja w biznesie, kontakty i komunikacja międzykulturowa, procesy globalizacyjne itd.

7. **Negocjacje handlowe, rozwiązywanie konfliktów** – język specjalistyczny tej sfery działalności zawodowej to oczywiście zbiór charakterystycznej leksyki, frazeologii oraz idiomatyki, ale także profesjonalna wiedza na temat zasad negocjowania z partnerami z różnych obszarów kulturowych. Zakres tematyczny to m.in.:

- sposoby prowadzenia negocjacji, style negocjacyjne,
- profile osobowości negocjatora, typy rozwiązań negocjacyjnych,
- budowanie świadomości negocjacyjnej,
- źródła władzy oraz granice uprawnień w negocjacjach,
- rola negocjacji w rozwiązywaniu konfliktów,
- mediacje,
- międzykulturowe aspekty negocjacji,
- zachowania negocjatorów w wybranych krajach lub obszarach kulturowych,
- trudne sytuacje negocjacyjne: manipulacje i działania podstępne, bariery emocjonalne i in., np.: mediacje, negocjacje, negocjacje handlowe, negocjacje kontraktowe, negocjator, świadomość negocjacyjna itp. negocjować umowę, prowadzenie negocjacji.

8. **Pisemna komunikacja w biznesie** – różnorodność form przekazu pisemnego oraz możliwość korzystania z najnowszych technologii przekazywania informacji sprawiły, że pisemna komunikacja w biznesie to obszar znacznie szerszy niż tradycyjnie pojmowana korespondencja handlowa. Również formalny podział na komunikację zewnętrzną i wewnętrzną we współczesnych realiach biznesu zdaje się być nieco zbyt mechaniczny i nie oddający istoty skutecznego komunikowania pisemnego. Zakres tematyczny tej podkategorii *business communication* dotyczy m.in.:

- planowania i przygotowywania dokumentów,
- analizy potrzeb odbiorcy,

- wielopłaszczyznowej analizy celów przekazu pisemnego,
- organizacji i kompozycji dokumentów,
- specyfiki stylistycznej poszczególnych form przekazu pisemnego i in.⁴⁶, np.: atest, ceduła, certyfikat, faktura, gwarancja, instrukcja, konosament, kwit, list, oferta, protokół, rachunek, specyfikacja, świadectwo, telegram, teleks, umowa, zamówienie, zaświadczenie, zawiadomienie, zlecenie itp.

Z przedstawionych powyżej ośmiu wariantów specjalistycznego języka *business communication*, trzy pierwsze dotyczą podstawowych, rzecz można fundamentalnych, uwarunkowań biznesu: finansów, bankowości, giełd, prawa i marketingu. Dziedziny te mają za sobą długą historię, a zatem i warianty języka specjalistycznego dotyczące tych dziedzin mogą się poszczycić dobrze opisaną terminologią. Powstało już wiele słowników, leksykonów, tezaurusów czy encyklopedii gromadzących wiedzę fachową w tych obszarach tematycznych. Nie oznacza to oczywiście, że mamy tu do czynienia z systemem zamkniętym, bowiem ciągle rozwój każdej z tych dziedzin biznesu skutkuje rozwojem odpowiedniego wariantu języka specjalistycznego.

Dwie kolejne podkategorie *business communication*: integracja europejska i *public relations* – to stosunkowo nowe dziedziny działalności zawodowej, szczególnie na gruncie polskiej rzeczywistości. Wspólną cechą tych wariantów języka specjalistycznego jest bazowanie na wzorach wykreowanych wcześniej przez inne wspólnoty językowe. „Polskie języki specjalistyczne związane z integracją europejską i/lub Unią Europejską nie są twórcami oryginalnymi lecz językami (wy)tworzonymi na wzór i podobieństwo języków wykreowanych wcześniej przez wspólnoty, które zainicjowały proces europejskiej integracji, dały początek Unii Europejskiej i/lub uczestniczą w procesie integracji europejskiej oraz tworzeniu Unii Europejskiej dłużej niż polska wspólnota językowa. Fakt, iż polska wspólnota językowa włączyła (włącza) się do procesu integracji europejskiej oraz budowy Unii Europejskiej później niż inne wspólnoty, nie oznacza jednak, iż

⁴⁶ Zob.: J. Ćwiklińska, S. Szadyko, *Obszary wiedzy specjalistycznej w wybranych wariantach języka business communications*, „Języki Specjalistyczne. Teksty specjalistyczne w kontekstach zawodowych i tłumaczeniach”, KJS UW, Warszawa 2005, t. 5, s. 81-88; M. Neymann, *Business communication w programie filologii angielskiej*, Wyd. WSU im. S. Staszica w Kielcach, Monografie nr 8, Kielce 2006, s. 9-12.

w ogóle nie ma ona szansy przekształcenia swoich odnośnych języków specjalistycznych w języki oryginalne chociażby tylko po części”⁴⁷.

Specjalistyczny język *business communication* (**technolekt**, **LSP**, **politechnolekt**, **polilekt specjalistyczny**) charakteryzuje się wszystkimi cechami uniwersalnymi języków specjalistycznych: **hipotaksą** (tj. związku dwu członów syntaktycznych – wyrazów, ich grup, zdań – z których jeden jest podrzędny względem drugiego) na poziomie syntaktycznym, **monosemią** (tj. jednoznacznością konwencjonalnych znaków werbalnych stanowiących podstawę zasobu leksykalnego) na poziomie semantycznym, **symplifikacją** (tj. mniej lub bardziej wyczuwalne uproszczenie systemów gramatycznych względem bazowego języka naturalnego) na poziomie morfologicznym, oraz **neutralnością** (tj. brakiem konotacji ekspresywnych u jednostek funkcjonalnych) na poziomie stylistycznym, choć natężenie poszczególnych cech może być różne w każdym z ośmiu przedstawionych wariantów specjalistycznego języka *business communication*.

Summary

The article is devoted to special languages in the world today. The author describes their essence, place, role and importance.

⁴⁷ Por.: F. Grucza, *O językach dotyczących europejskiej integracji i Unii Europejskiej i potrzebie ukonstytuowania ogólnej lingwistyki języków specjalistycznych*, „Języki Specjalistyczne”, KJS UW, Warszawa 2004, t. 4, s. 12.